

Горб Ю. В.,

*адвокат, аспірант кафедри кримінального процесу і криміналістики
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ***ПІДСТАВИ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.
НОВЕЛИ В СТ. 284 КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ****REASONS FOR CLIMATE CRIMINAL PROTECTION.
NEWS IN ST. 284 CRIMINAL PROCESSUAL CODE**

У статті розглядається питання нововведень щодо підстав закриття кримінального провадження. Досліджено питання закриття кримінального провадження, коли існує нескасована постановою слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п. п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося із дотриманням вимог щодо підслідності.

Ключові слова: закриття кримінального провадження, нескасована постановою слідчого, встановлена відсутність події кримінального правопорушення, встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення, імперативне закриття кримінального провадження.

В статье рассматривается вопрос нововведений относительно оснований закрытия уголовного производства. Исследован вопрос закрытия уголовного производства, когда существует неотмененное постановление следователя, прокурора о прекращении уголовного производства по основаниям, предусмотренным п. п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 УПК, в уголовном производстве в отношении того же деяния, которое расследовалось с соблюдением требований подследственности.

Ключевые слова: закрытие уголовного производства, неотмененное постановление следователя, установлено отсутствие события уголовного преступления, установлено отсутствие в деянии состава уголовного преступления, императивное закрытие уголовного производства.

The article deals with the issues of innovations regarding the grounds for the closure of criminal proceedings. The issue of closing criminal proceedings, when there is an unresolved decision of the investigator, the prosecutor on the closure of criminal proceedings on the grounds provided for in paragraphs 1, 2, 4, 9 part 1 of article 284 of the criminal law, in criminal proceedings concerning the same investigated act as observance eligibility requirements.

Key words: closure of criminal proceedings, unresolved investigator's decision, absence of a criminal offense was established, absence of an imperative criminal proceedings closure in the act of a criminal offense was established.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотримання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування» внесено зміни до норм, які надають захисникам (адвокатам, представникам) більше можливостей для захисту прав підзахисних під час здійснення досудового розслідування та розгляду кримінальних проваджень в суді, однак через некоректність формулювання норм та недостатню їх продуманість на практиці виникатиме багато питань під час їх застосування, що й стало підставою більш детально дослідити одну з таких новел – п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК.

Кримінально-процесуальний кодекс України (далі – КПК) суттєву трансформацію отримав в 2012 р., в той час значно змінився процес досудового провадження та й самого етапу судового розгляду. Та минуло 5 років, як знову заговорили про певні вдосконалення чинного КПК. Так, осінь 2017 р. стала для КПК періодом суттєвих змін. Зокрема, на основі Звіту, підготовленого Радою бізнес-омбудсмена, за результатами численних обговорень із представниками правозахисних організацій, наукових установ та інших експертів, Кабінетом Міністрів України розроблено та внесено до Верховної ради України проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення дотри-

мання прав учасників кримінального провадження та інших осіб правоохоронними органами під час здійснення досудового розслідування», який був прийнятий 16 листопада 2017 р. за № 2213-VIII та набув чинності 7 грудня 2017 р.

Нашу увагу привернули зміни, що відобразились в нормах ст. 284 КПК – закриття кримінального провадження. Адже в ній доповнено перелік підстав для закриття кримінального провадження, зокрема, у разі наявності нескасованої постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п.п. 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК.

Загальними підставами для закриття кримінального провадження відповідно до ч. 1 ст. 284 КПК є такі:

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення;
- 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
- 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- 5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, коли провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала

суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

7) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

8) щодо кримінального правопорушення не отримано згоди держави, яка видала особу;

9) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України;

10) існує нескасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п.п. 1, 2, 4, 9 цієї частини, у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося із дотриманням вимог щодо підслідності.

Такі доповнення статті викликали значне обговорення. Так, керівництво ГПУ та НАБУ висловлювалося вкрай негативно, вимагало не приймати її та ветоувати. Ця зміна дасть змогу захищати свої права, не дозволяючи органам слідства проводити одні й ті самі розслідування по «новому колу», змінюючи відомство або слідчий підрозділ, без попереднього скасування первісної постанови про закриття кримінального провадження за тим самим фактом.

За новелою, якщо в разі проведення розслідування або судового розгляду виявляється, що є не скасована постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження щодо того самого діяння та суб'єктів, кримінальне провадження підлягає імперативному закриттю.

Таке закриття можливе, якщо попереднє (первісне) провадження розслідувалось із дотриманням вимог щодо підслідності, та існує не скасована постанова про закриття кримінального провадження, якою:

- встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення;
- набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою.

Також до ч. 1 ст. 284 додано пункт, в якому йдеться про закриття кримінального провадження стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.

Закриття кримінального провадження – це закінчення досудового розслідування, яке відбувається через наявність обставин, що виключають кримінальне провадження або за наявності підстав для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Подальше розслідування після закриття кримінального провадження є неможливим, поки постанова про закриття кримінального провадження не буде скасована в установленому КПК порядку.

Прийняття рішення про закриття кримінального провадження можливе лише після дослідження всіх

обставин кримінального провадження та безпосереднього дослідження і оцінки слідчим, прокурором показань, речей і документів, які стосуються цього провадження, в їх сукупності. Такі дії мають бути проведені на етапі досудового провадження.

У разі закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймають постанову, яка складається згідно з ч. 5 ст. 110 КПК. У кожному випадку закриття кримінального провадження слідчий зобов'язаний надіслати копію постанови заявнику, потерпілому, прокурору. Постанова про закриття кримінального провадження, прийнята слідчим, може бути оскаржена заявником, потерпілим, його представником чи законним представником. Ця постанова, прийнята прокурором, може бути оскаржена заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником. Якщо в конкретному кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру, то слідчий складає постанову про закриття такого провадження з підстав, лише передбачених п. п. 1, 2, 4, 9, 10 ч. 1 ст. 284 КПК.

Цікавим та важливим елементом є й те, що прокурор протягом двадцяти днів із моменту отримання копії такої постанови має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю. Крім того, прокурор може скасувати постанову слідчого про закриття кримінального провадження за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана ним протягом десяти днів із моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови. Тобто варто зазначити, що часові рамки існують як для потерпілої особи, так і для самого прокурора. Якщо ж жодна сторона не скористалась своїм правом, то надалі це фактично не можливо.

Варто зауважити, що суд має теж повноваження щодо закриття кримінального провадження:

- у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;
- якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом;
- досягнуто податковий компроміс у справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 Кримінального кодексу України, відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України.

Приділимо більше уваги саме випадкам закриття кримінального провадження під час судового розгляду, адже практика таких дій незначна.

Отже, якщо обставини, передбачені п. п. 1, 2 ч. 1 ст. 284 КПК виявляються під час судового розгляду, суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок.

Якщо обставини, передбачені п. п. 5, 6, 7, 8, 9, 10 ч. 1 ст. 284 КПК виявляються під час судового провадження, а також у випадку, передбаченому п. п. 2, 3 ч. 2 ст. 284 КПК, суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження.

Закриття кримінального провадження або ухвалення вироку з підстави, передбаченої п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК – у зв'язку зі звільненням особи від кри-

мінальної відповідальності, не допускається, якщо підозрюваний, обвинувачений проти цього заперече, адже варто зазначити, що це не є реабілітуючою обставиною. В цьому разі кримінальне провадження продовжується в загальному порядку, передбаченому Кодексом.

Якщо раніше в у ч. 1 ст. 284 КПК було визначено вісім пунктів, що давали підстави для закриття кримінального провадження, була можливість постановлення ухвали про закриття кримінального провадження на етапі судового розгляду в зв'язку з існуванням не скасованої постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених п.п. 1, 2, 4, 9:

1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення (така обставина мала застосовуватися у випадках, якщо: а) встановлено, що не було самого факту, для розслідування якого почате провадження; б) встановлено, що сама подія мала місце, однак її не можна визнати кримінальним правопорушенням, бо вона була результатом дії стихійного лиха, фізіологічних процесів тощо; в) встановлено, що подія мала місце, проте не була кримінальним правопорушенням, оскільки пов'язана з діями потерпілого, а не сторонніх осіб (самогубство, нещасні випадки на підприємствах);

2) встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення (для закінчення провадження застосовується, коли встановлено, що подія, з приводу якої проводиться розслідування, мала місце, була результатом діянь певної особи, проте це діяння не є кримінальним правопорушенням внаслідок: а) відсутності хоча б одного з елементів складу правопорушення (об'єкта, суб'єкта, об'єктивної та суб'єктивної сторін); б) непричетності особи до кримінального правопорушення. Ця обставина виявляється: якщо достовірно встановлено, що правопорушення вчинене не цією особою, а іншою, і цю особу встановлено, та якщо встановлено, що правопорушення вчинене не цією особою, а іншою, проте невідомо, ким саме);

4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;

9) стосовно податкових зобов'язань особи, яка вчинила дії, передбачені ст. 212 Кримінального кодексу України, досягнутий податковий компроміс відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України; Діяння, передбачені ч.ч. 1–3 цієї статті, не вважаються умисним ухиленням від сплати податків, зборів, якщо платник податків досяг податкового компромісу.

Всі ці обставини є підставою закриття кримінального провадження та є реабілітуючими для особи, в тому разі, якщо попереднє кримінальне провадження щодо того самого діяння, що розслідувалося із дотриманням вимог щодо підслідності, прокурором та потерпілою чи її представником було отримано таку постанову, чи вони знали про її наявність, та факт обізнаності зафіксовано в матеріалах кримінального провадження.

Дослідимо більш детально процедуру закриття кримінального провадження судом, що передбачено

п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, адже фактичне застосування такої норми розпочалось лише з січня 2018 р.

Варто також зазначити, що внесення однієї і тієї самої заяви, з тих самих обставин не є поодиноким випадком. Адже часто позиція потерпілої сторони та органів досудового слідства формується у тому, що навіть якщо кримінальне провадження вже закривалося за цим фактом, це не становило проблеми, адже можна розпочати знову, пропустити за новим колом обшуків, допитів, вилучень, арештів майна та інших приємностей, якими оперує кримінальний процес, що зі змінами 2018 р. стало перепоною для осіб, що працювали саме за таким принципом. Адже нині не підлягають внесенню до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, щодо яких прийнято рішення про закриття кримінального провадження або існує вирок суду по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили.

Нині ст. 61 Конституції України кожному гарантовано: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.»

Зазначене положення деталізовано в КПК, який більш детально у ст. 19 зазначає: «Ніхто не може бути двічі обвинуваченим або покараним за кримінальне правопорушення, за яким він був виправданний або засуджений на підставі вироку суду, що набрав законної сили. Кримінальне провадження підлягає негайному закриттю, якщо стане відомо, що по тому самому обвинуваченню існує вирок суду, який набрав законної сили».

Звертаючись до практичного застосування п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, згідно з Єдиним державним реєстром судових рішень досліджено значну кількість ухвал суду, що стосуються клопотань сторони обвинувачення щодо закриття кримінального провадження в зв'язку з існуванням не скасованої постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження. Варто зазначити, що більшість таких звернень стороною обвинувачення є необґрунтованими, не доведеними. Найчастіше траплялись випадки, коли постанову про закриття кримінального провадження стосувалась іншого факту та обставин, або ж дійсно було звернення потерпілої сторони з тих самих обставин, але постанову слідчого була скасована прокурором чи в судовому порядку.

Так, наприклад, у справі № 325/941/17 провадження № 1-кп/325/12/2018 Приазовський районний суд Запорізької області 15.02.2018 р. відмовив стороні захисту в закритті кримінального провадження за п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК. Своєю чергою, захисник мотивував звернення тим, що існує два кримінальних провадження за одним і тим самим фактом, які стосуються одних і тих самих подій: існує постанову слідчого про закриття кримінального провадження від 31 березня 2017 р., якою кримінальне провадження, внесене до ЄДРП від 25.07.2016 р., за тим самим фактом закрито, у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення. Зазначена постанову слідчого була скасована постановою про-

курора Приазовського відділу Мелітопольської місцевої прокуратури 27.12.2017 р. За таких обставин захисник просить закрити кримінальне провадження на підставі ст. 284 КПК України, оскільки встановлено, що на цей час існує два кримінальних провадження за одним і тим самим фактом.

Відмовляючи, суд послався на те, що постанова слідчого про закриття кримінального провадження від 31.03.2017 р. скасована постановою прокурора від 27.12.2017 р., тому відсутні підстави для закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України. (Посилання на ухвалу суду: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72207997>)

Разом із тим є й позитивна практика щодо правомірного заявлення клопотання захисником у порядку п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК.

Так, у справі № 511/3004/14-к, провадження 1-кп/511/38/18, 02.02.2018 р. Роздільнянський районний суд Одеської області розглянув клопотання захисника про закриття кримінального провадження в порядку п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України. Захисник зазначив, що існує не скасована постанова про закриття кримінального провадження від 18.10.2012 р. За результатами дослідження матеріалів справи кримінальне провадження стосовно обвинуваченого, внесене в ЄРДР від 22.12.2012 р. за ч. 1 ст. 286 КК України було закрито, у зв'язку з наявністю не скасованої постанови від 18.10.2012 р. про відмову у порушенні кримінальної справи. З огляду на такі факти суд дійшов висновку повністю задовольнити заявлене захисником клопотання. (Посилання на ухвалу суду <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71956726>).

Ще одним прикладом позитивної практики щодо застосування п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України є справа № 592/8853/14-к, провадження № 1-кп/592/550/17, в якій згідно з ухвалою Ковпаківського районного суду м. Суми від 21.12.2017 р., під час підготовчого судового засідання стороною захисту було заявлене усне клопотання про закриття кримінального провадження щодо обвинуваченої особи на стадії під-

готовчого судового засідання на підставі п. 2 ч. 3 ст. 314 та п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, оскільки щодо неї слідчим в ОВС СУ УМВС України в Сумській області була винесена постанова від 02.07.2012 р. про закриття кримінальної справи за аналогічними ознаками злочинів, за відсутністю в її діях складу злочину і нині ця постанова слідчого ніким не скасована.

Дослідивши матеріали справи, суд дійшов висновку, що існує не скасована постанова слідчого в ОВС СУ УМВС України в Сумській області від 02.07.2012 р. із підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України у кримінальному провадженні, щодо тих самих діянь, вчинених обвинуваченою, у зв'язку з чим це кримінальне провадження підлягає закриттю на стадії підготовчого судового засідання. (Посилання на ухвалу суду <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71163299>)

Треба зауважити, що вищевказану ухвалу суду було оскаржено в суді вищої інстанції. Так, 10.04.2018 р. колегія суддів із розгляду справ та матеріалів кримінального судочинства Апеляційного суду Сумської області ухвалу Ковпаківського районного суду м. Суми від 21.12.2017 р. щодо обвинуваченої особи залишила без змін, а апеляційну скаргу прокурора у кримінальному провадженні на цю ухвалу лишила без задоволення. (Посилання на ухвалу суду <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73360318>)

З огляду на позитивну практику суду, хоча й незначну, зважаючи, що інститут застосування п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України було запроваджено в дію 15.12.2017 р., є значна ймовірність, що цей механізм стане ефективним та насправді дієвим. Крім того, напрацювання адвокатами позитивної практики з задоволення клопотання в порядку п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК стане значним та дієвим механізмом, а можливо, й запорукою в легковажній роботі слідчих, нескінченних повідомлень потерпілих з аналогічними зверненнями, що дійсно просто «розв'язували їм руки» та заганяли потенційного підозрюваного, з не доведеною у законному порядку виною, у глухий кут.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний унікальний номер 325/941/17. Номер провадження 1-кп/325/12/2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72207997>.
2. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний унікальний номер 511/3004/14-к. Номер провадження 1-кп/325/12/2018. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71163299>.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний унікальний номер 592/8853/14-к. Номер провадження 1-кп/592/550/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71163299>.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. Єдиний унікальний номер 592/8853/14-к. Номер провадження 11-кп/788/287/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73360318>.
5. Капліна О.В. Актуальні проблеми тлумачення окремих підстав для закриття кримінального провадження. Вісник кримінального судочинства. 2016. Вип. № 3. С. 38–45.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 18.05.2018 р.).
7. Порівняльна таблиця. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zib.com.ua/files/Table-KPK-16-03-2018.pdf>.
8. Протокол. Юридичний інтернет-ресурс. Топ-10 новел у КПК України URL: <https://barristers.org.ua/news/top-10-novel-ukrk-ukrayiny/> (дата звернення 18.05.2018 р.).
9. Узагальнення судової практики закриття кримінальних проваджень з підстав, передбачених ст. 284 та в порядку ст. ст. 285–288 КПК України. URL: <https://tea.court.gov.ua/sud1990/analiz/crim/crim-17>.